

SZÁLLÁSI ÁRPÁD:
ARANY JÁNOS TANÁRTÁRSA, LENGYEL DÁNIEL (1815–1884)
DOKTOR

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

A napóleoni háborúk nyomása és ellennyomása sok lengyelt szorított le a Kárpát-medencébe. Elveszett hazájukat akarták itt újjal pótolni.

Lengyel Dániel apja Szczepan Lubomirszki, az ősi Przemysl városából került Kolozsvárra, először a Kendeffy családhoz nevelősködve magyarul tanulni, majd az evangélikus-református iskolába bölcseletet tanítani. Közben úgy vált magyarrá, hogy „Lengyel” lett belőle. Nagybaczoni Incze Krisztinával között házassága végképp Kolozsvárhoz kötötte.

E házasságból született 1815. november 15-én Dániel, aki a szolid tanári családban felcseperedve az iskolai környezet minden előnyös adottságát jól hasznosította tanulmányi előmenetelében. Középiskolái végeztével a pesti orvoskarrá iratkozott, nagy odaadással tanult, de közben kirándult az operaszöveg-írás színes tájaira – nem sikertelenül. A Nemzeti Színház 1841-ben többször előadta 'Gizul' című operáját, Thern Károly zenéjével. 'Orvosdoktori értekezés a fürdők gyógyerejéről s hasznáról' című dolgozatáért 1842-ben éppen negyvenkettő-magával orvosdoktorrá avatták. A sikerre ráduplázott Scribe-Auber 'Fekete dominó' című operájának a lefordításával, de mégsem maradt Pesten.

1842-ben Abrudbányán lett, s 1845-ig maradt bányászorvos. Ekkor az egészségügy hivatali ranglétráján feljebb lépve Vajdahunyadon választották kamaraorvossá. Ezt a ténykedést elkerülhetetlen események szakították félbe. Néhai apjának szabadságharcokat kereső honfitársa, Bem tábornok, Kossuth kinevező levelével tűnt fel 1848. december 1-jén Erdélyben, és mi sem természetesebb, hogy a przemysli Lengyel Dániel doktor rövidesen a szerveződő seregben található. Először Czetz János ajánlotta a károlyvárosi ostromló csapatokhoz, majd a Stein ezredes vezette Gyulafehérvárt körülzáró sereg egyik orvosa. Közben családját a főszereghez, Bem táborába küldte, mert a történelmileg hitelesített becenevű apónak ezer merész harci terve közt volt ideje még familiáris hangulatot is maga körül teremteni.

Mikor Bem a gyulafehérvári honvédegységeket a katonailag fontosabb Szeben ostromára rendelte, azok útközben már erős kozák csapatokba ütköztek. Szétszórva, megtizedelve kerültek a sokszoros túlerővel szemben a lehetetlent még többször megpróbáló főszereghez. A fegyverletétel idején Lengyel Dániel a kórházban, Déván maradt, ahol ráadásul kolerajárvány ütött ki. Sok szerencsétlen sebesülttel együtt elvesztette feleségét, anyósát, az osztrák seregbe való besorozástól jóakarói mentették meg.

A hadikórház megszűntével Zaránd megye tisztiorvosa lett. 1851-ben feleségül vette a balázsfai gyógyszerész leányát, Schisszel Jozefa írónőt, aki Dalma néven volt ismeretes, főleg az útirajz-irodalomban. Lengyel Dániel 1852-ben Pesten kapott segédorvosi állást a Rókusban. A Budapesti Hírlapban többször közölt statisztikai adatokat Pest „közegészségi állásáról”. Az orvosdoktori értekezését 1853-ban hosszabb fürdőtörténettel kibővítve – az egyes forrásvizek összetételét főleg Schmidt, Wagner Dániel és Tognio vegybontásai alapján

korszerűsítve – 'Fürdőügyi zsebkönyv'-et adott ki magyarul és németül, nem annyira az orvosok, mint a "fürdőket használni kívánó közönség számára".

Váratlan megtiszteltetés érte 1854-ben, aminek lehetetlen volt ellentmondani. Nagykőrösre hívták meg tanárnak, egy személyben iskolaorvosnak, ahol a korabeli mondás szerint a fél Akadémia tanárkodott, a fele meg oda járt látogatóba. Hogy is szedte Arany János a kartársait hexa- és pentameterbe?

„Lengyel, Arany, Kiss, Nagy,
Weiss, Pajzán, Mentovich, Ádám,
Warga, Szilágyi, Szabó, Szarka,
Losonczy, Deák”.

Nyilván nem féltékenységből maradt ki két poétaember, Szász Károly és Ács Zsigmond, csak nem fértek a disztichonba. Szász Károlyt az itt diákoskodó Ágai verselte meg – útonálló általi kifosztása alkalmából. Arany tanár úrnak volt „kegyetlen” humorérzéke azt megjelenésre javasolni. Bár az olimposzi szellem nagyon is emberi nyavalyáktól szenvedett, de a panaszait inkább elhallgatta szemérmesen Lengyel kartársa előtt a maga nevezte „czivakodó auto-doctor”. Tanácsért inkább népszerű orvosi könyvekhez folyamodott, azok közül is főleg az orvosságellenesekhez. Így aztán csak élcelődő baráti kapcsolatokról árulkodnak az írások.

A nagykőrösi 'Charivari'-ban megjelent egy rajz Arany aláírásával: „Lengyel professzor állattömő működésben”, ugyanis az iskolaorvos német nyelvet és természettant tanított hosszú évekig, valamint a természetrajzi szertár gondozó-fejlesztő-kategorizáló öre.

Vagy Szilágyi Sándoréknál a sült malac

„Szájában az almát mérgesen harapja –,
Szóljon hát, mielőtt Lengyel úr bekapja”.

Egy évvel Arany János Pestre költözése után jelent meg a pedagógus Lengyelnek a 'Szülék kötelessége gyermekeik iránt azon születése előtt s a születésük utáni első években' című kis orvosi könyve. Már ekkor tagja volt a Királyi Orvosegyesületnek és a Magyar Természettudományi Társulatnak. Könyvében, miként Arany a poézisben, erősen angломán. Simpsont, Jennert és az angol medicinát nagy tisztelettel méltatja, rajtuk kívül senkit nem említ – érdekes módon még Semmelweiset sem.

Másik könyvecskéje, az 'Orvosi tanácsadó városon és falun' 1864-ben jelent meg. Bővített változatát a Franklin Társulat adta ki 1885-ben. Arany Jánossal a kapcsolat nem szakadt meg. Schisszel Josefa miatt sem. Dalma több versét hozta a 'Koszorú'. A kőrösi gimnázium „Arany-kora” után még tíz esztendő tanított Lengyel Dániel a homoki városban. 1870-ben elfogadta a losonci gimnázium meghívását az igazgatói tisztségbe, de az már meg sem közelítette az előző iskola rangját. Kőrösre nem volt visszaút, ezért a Temes megyei Fehértemplom főgimnáziumába engedte magát átcsábítani. Egy esztendő múlva megbetegedett, három évre rá nyugdíjazni kellett. A már dolgozni nem tudó tanár-orvost egy darabig még a 'Fekete dominó' felújítása éltette, de nem sokáig. Pozsonyban tartózkodva, 1884 nyarán agyvérzés érte, és meghalt augusztus 18-án. Eltemetni hazaszállították a házsongárdi temetőbe. Orvosi élete nem volt élvonalbeli, de szerepe a szabadságharc és Arany János világitó fényébe vetült orvosírói színfolt.